

AMICULU SCÓLEI

fóia pentru naintarea invetiamentului si a educatiunei
la Romani.

Ese in tóta Sambat'a. — Pretiulu abonamentului pentru provinciile austriace: pe anu 4 flor., pe siése luni 2 flor. 25 cr., pe trei luni 1 flor., 25 cr.; — éra pentru Romani'a: pe anu 30 piastrii (lei) si pe semestru 16 piastrii. — Pentru inseratiuni se vor raspunde 5 cr. de serie. — Abonarea se face la postele c. r. si pela DD. corespondinti.

Anuntiu de prenumeratiune.

S'apropia tempulu in care la multi din onoratii spriginitori ai acestui diurnalul le espira abonamentulu, si la multi, cari nu suntemu inca fericiti ai inregistrá in sírulu abonatorilor acestui diurnalul, se deschide o nóua ocasiune pentru d'a face acést'a, nu in interesulu nostru ci a binelui comunu alu natiunei nóstre. Deci rogamu onoratulu publicu romanu a-si renoiséu a-si incepe abonamentulu, si acést'a inainte de espirarea acestui semestru, cá pe sem. II se ne potemu intogmí cu numerulu esemplareloru; caci desí promisesemu cu începutulu anulu; a tiparí si in anulu ecest'a mai multe esemplare decatí abonati suntu, totusi spelese insemnate impreunate cu tiparirea nu ne permitu se fimu asiá liberali in asta privintia.

Noi repetimu si a cum'a, ca esistinti'a acestui diurnalul, acarui lipsa la romani nime n'o va disputá, depinde numai si numai dela caldurós'a imbragisiare a publiculu romanu. Unicul interesu ce avemu noi in redigiarea acestui diurnalul este, multiamirea ce o semtímu intru a sierbí si a contribuí dupa poteri la inaltierea si cultivarea natiunii nóstre. Noi ne-amu nevoitu dupa poteri si ne vomu nevoí asemenea si pe venitoriu a satisface pe catu se póte mai multu asteptarile o. publiculu cetitoru.

Esemplare complete depe semestrulu primu 1862 mai suntu inca.

Rogamu pre dd. abonati cari mai au inca restantii a ni-le tramite catu mai curundu.

Pretiulu abonamentului la „Amiculu Scólei“ pe anulu 1862 e pentru cei din afora

Pe unu anu intregu	4 fi. — cr. v. a.
„ o diumetate de anu	2 „ 25 „ „
„ unu patrariu de anu	1 „ 25 „ „

Éra pentru Sibiiu pe anu 3 fi. 40 cr., pe $\frac{1}{2}$ anu 1 fi. 95 cr., si pe $\frac{1}{4}$ anu 1 fi. 10 cr.

Pentru tieri straine pe unu 30 piastri, pe $\frac{1}{2}$ 16 piastri, abonamentulu se póte face la Socek et Comp., libreriu in Bucuresci.

Redactiunea.

Ioane Amosu Comnenu.

A cunósce barbatii, cari s'au luptatu si consacratu pentru binele si inaltierea omenimii, dupa viéti'a si faptelor lor, este unu lucru nunumai gratu umbreloru a-
celor'a, dar' totu d'odata si frumosu si necesaru pentru totu omulu care tende la nobilitarea anemii prin sciintie, pentru totu individulu care voiesce prin fapta si cuventu a nobilitá si luminá pe altii. Dereptu aceea

dupa cumu amu mai facutu si ne-amu promis a mai face: voimu acumu a impartesi publicului nostru unele cunoscintie despre marele pedagogu I. A. Comnenu.

I. Amosu se nascu in anulu 1592 in satulu Comnia séu Comna in Moravia. Dela acestu satu elu s'a numitu Comnenu pentruca conumele tataso nu se scia cumu a fostu. Parintii lui morira de timpuriu, si elu cá orfanu a remasu sub tutoru. Tutorulu neportandu-l atata grige, elu in etate de 16 ani incepu a studia limb'a latina. Ce e dreptu cam tardioru, caci limb'a latina atunci era a dou'a limba materna, si limb'a instructiunii in scola, in beserica si diplomatia. Elu studia si in Herborn sub eruditulu Alstedu. Dupace a frecuentatu mai multe scóle se duse la Prerau in Moravia si acolo imbraca demnitatea de rectoru (1614), totu odata se facu oratoru; dupa patru ani se duse, investitu cu ambele aceste oficie, la Fulneck, resiedinti'a principala a fratiloru boemici si a Waldensiloru. Aci prin unu metodu mai bunu, prin carti scolastice mai bine intogmite cerca a deschide tenerimii o cale mai usiora spre progresare. Aci se incepu si vieti'a lui cea schimbatore si nefericita; in anulu 1621 Spanii cuprindu acesta localitate, Comnenu in tumultulu si depredarea loru si pierdu tota averea si pre lunga aceea si manuscrisele sale.

Dupa sufocarea rescólei boemice urmara firesce in anulu 1624 persecutiuni amare. Toti oratorii evanghelici fura siliti se parasésca tier'a; Comnenu inca si pierdu postulu, si se aplicá la unu nobilu boemu cá instructoru la copii. Darz numai trei ani remase elu aci, caci imperatulu emise unu mandatu, in urma caruia toti trebuiá se parasésca tier'a, cari nu se tieneau de biseric'a catolica, si asiá 30,000 de familii intre lacrimi si cu anem'a rupta trebuie se lase vetrele strabune, si se cerce scutire si compatimire in vetrele straine. Comnenu si in anii mai de inainte si-batuse capulu si se ocupase seriosu cu studiulu metodice, dar' apoi dela anulu 1627 s'a pusu cu totu zelulu pe studiile pedagogice. In Lissa in Polonia, unde a invetiatu latinesce si grecesce, dede afora in 1631 opulu seu „*Janua linguarum reserata*,” unde elu dá unu indreptariu in studiarea limbelor. Acesta carte s'a tradusu in 12 limbi europene, si pre lunga aceea in cea arabica, turcésca, persica si mongolica (póte indica-orientala). In Lissa croi elu si planulu pentru opulu seu „*Didactica magna*” séu „*Omnes omnia docendi artificium*,” in care elu a desvoltatu idea, cá dela lucru se pasiesei la cuventu si cunoscinti'a limbei s'o incopciezi cu sciinti'a lucrului.

Comnenu prin scriptele sale si-castiga curundu renume la tote poporale cultivate. In anulu 1638 lu chiamo Svedia se mérga acolo si se organizeze scólele svedice dupa metodulu seu; totu odata fu chiamatu si de Anglia totu spre acestu scopu, si elu se determiná a merge mai bine la Londra (1641); dar' aici nu-si putu pune la cale planulu seu in respectulu reformarii scóloru, caci togma in acelu tempu isbuti si batai'a civila. Elu mai fiindu si adou'a óra chiamatu de Svedia, lasa Anglia si se duse acolo (1642), unde in cancellariulu Oxensierna afla unu barbatu erudit si petrun-dietoriu, care scia bine defectele instructiunii vechi, dar' nu potea se face nemica, caci n'avea pre nime de ajutoru. Oxensierna esamina strinsu pe Comnenu si afla, ca elu este barbatulu cu care póte pune mana tare la reformarea instructiunii, si-lu insarcina se compuna carti scolastice, prin cari se se póta invetiá mai usioru limb'a latina. Comnenu se duse la Elbingu unde elabora opulu seu despre metodu, patru ani indelungati compuse carti scolastice si in 1646 se rentorse in Svedia, unde opulu seu fu censuratu si datu afora sub titulu: „*Opus pansophicum*” (opu pentru d'a invetiá tote).

Scurtu tempu dupa aceea (1648) se duse Comnenu éra si la Lissa, unde compuse „*novissima linguarum methodus*”. Dupa doi ani fu inviatu de Racotzi se vina in Ungaria si Transilvania. Elu urma bucuros a acestei invitatiuni, petrecu patru ani in Ungaria, organisa scol'a dela Patak, scrise „*orbis pictus*” care numai mai tardu fu edatu in Nürnbergu caci numai acolo se afla graveri séu calcografi mai destri; dupa aceea se duse éra si la Lissa, (1654) unde prin unu incendiu infioratoru si-pierdu tota averea si manuscrisele, si fu silitu cá instructoru prin Brandenburg, Haimburgu si Amsterdamu a-si castigá pana de tote dilele. In Amsterdamu pe spesele paremise a' lui Lorenz Geer si-tipari tote opurile sale didactice (*opera didactica*) ce cuprindea 1000 pagine in folio, unde si mori in etate de 80 de ani in 1671, 15. Neombre.

Atat'a despre vieti'a lui. Din acesta scurta biografia póte vedé oricine, ce insemnatare a avutu a-cestu barbatu p'acele tempuri. Si óre cu tempulu a trecut si insemnatarea lui, óre creatiunile geniului séu numai suntu adi de nici unu interesu? O, bá inca de forte multu. Dar' suntu unii ómeni, cari voindu a-si dá aeru de mari progresisti, de ómeni moderni si totu odata de mari invetiati, au nerusinare si neghiobi'a a dice, ca creatiunile vechi a genieloru, unii scriitori ma vechi nu suntu de nice unu folosu, pentruca pe acia

i-a intrecutu de multú altii mai din cóce si ca principiile si ideile lorú suntú obsolete si in desvetudine. Déca acést'a se templa pe óre care terenu scientificu apoi pe terenulu pedagogicu—didacticu este unu ce de tóte dílele. Toti aru vrè, se prescrie metóde, toti aru vrè se fia autori, si se dee valóre principiilorú sale, care de cele mai multe ori deca nu plagiaturi apoi de securu suntú absurditati cornurate.

Scriptele lui Comnenu inca au avutu sórtea a fi uitate si de fórté puçini cetite cu atentiune cuvenitai Unii chiar' si din aceia cari in dílele nóstre se ocupa cu istori'a pedagogiceí séu cu literatur'a pedagogica, nu si-au luatu ostenéla a-si castigá o cunoscintiá perfecta despre opurile si activitatea acestui mare pedagogu. Se indestuleau déca aflau cate ceva despre elu prin lesicónele de conversatiune; pentru aceea nisce judecati, nisce pareri lamurite despre viétii'a si activitatea lui asia cumu a esprimatú marele Herder, in epistolele sale pentru inaintarea umanitatii, suntú fórté rari.

Noi pentru d'a face mai d'aprópe cunoscuti pe lectorii nostri cu acestu pedagogu, vomu impartasi si unele idei pedagogice din opulu seu „*Didactica magna*“ firesce nu in traducere, ci numai pe scurtu cuprinsulu unoru capitule si despartimente. Caci pelunga totu progresulu cel'a facutu sciinti'a in genere, si in specialu in sciinti'a fundamentala a pedagogiceí, totusi omeninea cu sciinti'a pedagogica nu pre se póte falí. Ori cate s'au facutu pe terenulu metodiceí speciale, oricatu s'au nevoitu se tracteze pedagogic'a si didactic'a pe catu se póte mai scientificu si mai fundamentalu, totusi opurile care contienu ceva mai de insemnatu in astu respectu suntú fórté rare, si pe terenulu didacticeí mai rare decatú pe terenulu pedagogiceí proprie. Pana astadi inca lipsesce o didactica ampla si basata pre cunoscinti'a intregéi sciintie omenesci, lucrata cu acuratétia, preste totu securu si determinatóre: deca nu cumva, din placerea d'a gratificá, amu face unuia séu altuia complementulu, ca elu a corespunsu tuturorú asteptarilorú. Pentru aceea si ideile lui Comnenu despre didactica suntú de mare interesu; caci facu pe omu a cugetá mai departe, si asiá pe incetu a inaintá si a ajutá recerintiele si dorintiele, care le intempina omulu pe acestu terenu.

Se vedemu dara ceva din ideile lui Comnenu.

Omulu este faptur'a cea de pe urma, cea mai perfecta, cea mai superióra.

Candu Pitacu a pronunçiatu „cunósce-te pre tine insu-ti“ intieptii cu atat'a placere au acceptatu acestu cugetu, acést'a sententia, catu ei, cá se recomende mai

si mai cu sucesu poporului, au dísu ca a venitú din ceru, si au facutu cá se se scrie cu litere de aurú pe fruntarulu templei lui Apoline in Delfu, caci acolo amblá fórté multi ómeni. Acést'a a fostu intieptiune si pietate! si desí lucru fictu, totusi amesuratu adevéruului ce noi lu-recunóschemu astadi.

Nu resuna in acést'a sentintia cuventulu scripturei; déca me cunosci pe mine, omule, te cunosci pe tine? pe mine, funtea eternitatii, intieptiunii si fericirii: pe tine, faptur'a mea, imaginea mea, deliciile mele.

Domnedieu te-a destinatu pre tine, omule, de sociu eternitatii sale, a creatu pentru tine cerulu si pamentulu si tóte cate suntú. Tie singuru ti le-a datú tóte, pre candu celoru a lalte fiintie numai cate un'a. Pe tene te-a pusu domnu preste opurile manoloru sale, tóte le-a supusu sub pietiórele tale, oile si boii, tóte, si inca si animalele campului, paserile cerului si pescii marii, cele ce strabatu cararile mariloru: si dreptu aceea te-a incununatu cu onóre si gloria. Cá tie se nu-ti lipsésca nimica, domnulu s'a datú in urma pre sene insusi, impreunandu in eternu natur'a sa cu cea omenésca, ce nu s'a templatú nice unei fapturi nice veduté nice neveduté. Ce faptura in ceru si pre pamentu se póte glorificá, ca domnedieu s'a aratatu si s'a manifestatu angeriloru in corpulu séu form'a sa? pentrucá adeca nunumai se-lu véda si se se minuneze de acel'a, pre care ei doreau se-lu véda, ci cá se si adóre pe domnedielu manifestatu in corpú, adeca pre fiulu domnediescu si omenescu. Cugeta-te dar' omule de celu mai perfectu din opurile lui d-dieu, de form'a cea mai perfecta din acele, de locutienetorulu sub acel'a d-dieu, de cunun'a gloriei sale.

O! tóte aceste nu trebue se stee numai pe usiele besericiloru, nunumai in carti, nunumai pe limba. nunumai inaintea ochiloru si orechiele tuturorú ómeniloru, dar' de-arú fi sapate afundu in anem'a tuturorú! De aru luá in strinse consideratiune aceste toti aceia, cari se ocupa cu cultivarea, cu nobilitarea omului, cá se-lu invetie, cum trebue elu se traiésca demnu de acést'a onóre, demnitate si prerogativa, si cumu se aplece tóte midilócele posibile la ajungerea acestui scopu inaltu!

Omulu nu este destinatu numai pentru viétia acést'a. Ratiunea ne spune ca omulu, o faptura ce esceléza preste cele lalte fiintie, este destinatu spre unu altu scopu mai escellentu, mai sublimu: la glori'a cea mai perfecta, la fericirea cea mai deplina si la tóta eternitatea.

Acest'a se luminéza d'ajunsu in s. scriptura; noi

credemu ca asiá este, dar' cu tóte astea nu va fi fora folosu a atinge pe scurtu, in cate chipuri a desemnatu domnedieu in viéti'a acest'a pe „*Plus ultra*.”

Si mai antaniu chiar' in actulu creatiunii omului. Adeca catra omu n'a dísu, cá catra celalalte, numai se fia, ci elu dupace s'a consultatu cu sine insusi, a facutu corpulu omulu cu man'a sa propria, si dupa aceea i-a inspiratu spiritu de viéti'a.

Intogmirea corpului nostru arata, ca aceea ce ni s'a datu nóue in acésta viéti'a, nu e d'ajunsu. Noi traimu aici adeca o viéti'a tripla, vegetativa, animala, patiunala séu spirituala. Cea deǎ antaiu procede numai in corpu, a dóu'a prin simǎire si misicare se estinda si la obiepte afora de corpu: ér' a trei'a póte fi si siugura, precumu e la angeri. Se scie ca acestu gradu supremu alu vietii in noi este umbritu si impededatu fórté multu de viéti'a vegetativa si animala, de aici apoi urméza de necesaru, ca este unu venitoru pentru omu, unde viéti'a se va desvoltá in tóta flórea si splendorea sa.

Tóta activitatea si pasivitatea nóstra in acésta viéti'a arata, ca noi aici nu ne ajungemu scopulu, ci tóte tientescu la o alta viéti'a. Ce noi suntemu, facemu, cugetamu, vorðimu, inventamu, castigamu, posedemu, tóte acestea suntu numai unu gradu: procedindu totu mai departe, venimu la graduri totu mai inalte, dar' totusi aici nu potemu ascinde gradulu celu mai inaltu nici odata. Adeca omulu din inceputu e nemica, precumu nimica a fostu din eternu: in pantecele mamei si-ia elu inceputulu din unu stropu de sange. Asiá dóra omulu e:ai antaiu este o masa bruta, deforma. Dupa aceea pre incetu incepe a luá forma de corpu, dara fora sentiu si misicare. Mai tardíu incepe a se misicá, si prin poterea naturii vene la lumina, dupace s'au formatu ochii, orechiele si cele lalte organe semtítóre.

Sentiurile externe se destépta pre incetu, cu tempu se destépta si cele interne. In urma s' arata ratiunea, in catu omulu distinge lucrurile, si voi'a devine la potere domnitóre unele dorindu-le, altele contemnandu-le.

Dara si aici merge gradatu. Priceperea si petrunderea lucrurilor apare numai pre incetu, cá si aurora din o nópte intunecósa: si pe catu tiene viéti'a pe atatu si petrunderea totu mai tare se luminéza, deca nu cumva omulu devine totu mai stupidu, mai animalu. Togma asiá si lucrurile nóstre de prim'a suntu obscure, necioplite, miserabile, numai pre incetu cu desvoltarea poteriloru corporale se desvólta si facultatile spirituale, si acést'a se urméza pana candu omulu traesce, deca

cumva nu-lu cuprinde o amortíre contranaturala, si asiá dicundu lu-immornetéza de viu. In acésta viéti'a poftele, faptele, patemile n'au capetu. Acest'a invéti'a esperintia ori incatr'o indroptamu ochii nostri. Sete de tesauri si averi nu se astempera nici odata. Acést'a demustra euceritorii lumii. Pof'ta de onóre seu ambi-tiunea nu incéta nici odata, macaru de ne-ar' adorá si tóta lumea. Nesuinti'a dupa voluptati contemna placerile ce le-a gustatu odata, si cérca altele nóue. Nesuinti'a dupa sciintia si intielective este insatiabila; din ce scie omulu mai multu, din ce ar' vre se scie si mai multu. Pentru aceea dereptu dice intielectulu: ochiulu nu se satura vediendu, orechiele nu se satura audiendu.

Nice mórtea nu pune stabile la aceste. Acést'a ne invéti'a omulu candu móre. Desí si-au traitu elu aici viéti'a, totusi vré a castigá alti'a: déca a iubitú presentulu si vede, ca trebue se-lu lase, atunci tremura si pe catu póte vré a se imecá cu d-dieu. Si cu tóte ca dorerile au infrantu corpulu, sentiementele s'au intunecatu, ins'a-si viéti'a e gata se sbóre: totusi spiritulu si-implinesce inca oficiulu seu, dispunendu cu pietate, seriosu si cautu despre corpulu seu, despre familia, despre ereditate, despre statu s. a. asiá catu acél'a, care vede morindu pre unu omu piu si intielectu, crede a vedé disolvendu-se tierin'a din care s'a redicatu corpulu si a audí unu angeru; si omulu de necesaru trebue se marturisésca, ca nu se templa nimicu ált'a decatu ce ar' trebúi se-se temple, candu colib'a ar' vré se cada, se-se ruine, éra spiritulu aceleia s'ar' pregatí se plece. Acést'a au recunoscut'o chiar' si paganii. Romanii numeau mórtea „plecare“ dupa cumu ne spune Festu, si grecii fórté adese ori se usuau de cuventulu „*ὀλξοθαι*“ „a plecá“ pentru a morí. Si pentruce? pentruca omulu vede, ca omulu morindu trece numai aiurea.

Nóue cresciniloru acést'a si mai tare ni s'a luminatu prin esemplulu lui Christosu, care cá fiulu d-dieului celui viu, descendiendu din ceru pre pamentu, ne-a recastigatu imaginea pierduta a lui d-dieu. Elu adeca conceputu si prin nascere produsu in lumin'a lumii, a petrecutu cá omu intre ómeni: morindu a renviatu si s'a naliatu la ceruri, unde peste elu mórtea nu domnesce mai multu. Dereptu aceea precumu elu a fostu aici, nu cá se remana aici, ci dupa implinirea misiunii sale se tréca la locuintiele eterne, asiá si noi, socii lui, nu trebue se remanemu aici, ci se trecemu acolo.

Asiá dara noi avemu trei locuintie: pantecele,

mamei, pământului și cerului. Prin naștere trecem din cea de întâi în a două; prin moarte și renviere trecem în a trei; din a trei numai trecem necăierea și nici odată. În cea de întâi capetăm viața cu mișcările și simțurile sale, în a două capetăm viața cu mișcarea, simțurile și rațiunea; er' în a trei ajungem împlinirea tuturor lucrurilor.

Viața cea de întâi este pregătirea pentru a două, a două pentru a trei, a trei este în sine fără limită. Trecerea din cea de întâi în a două și din a două în a trei este agonia și frica și durerea. Totu deună învelisul său mantă de care nu mai avem lipsa mai în color trebuie să depunem. Deci viața cea de întâi și d' a două săptămânii lucrătorilor în care noi ne formăm, ne cultivăm. În cea de întâi locuința corpului se formează pentru uzul timpului viitor. În a două se dezvoltă sufletul rațional spre gustarea vieții eterne, care ne este pregătită în a trei locuința, și în care ajungem la deplinire, la perfecțiune.

Asia Israelită, fă-ne iertată asemenea, în Egiptu au fost concepuți și născuți: de acolo trecundu peste mări și munți, redicarea cortului marturie, învetiara legea și se batura cu inimi. În urma trecura Jordanul și cuprinsera țărâ unde curgea lapte și miere.

(Vă urmă.)

Sciri scolastice.

Escelenția Văstră Pre-luminată Domnule Archi-Episcop și Mitropolitu, bunulu nostru Parente!*)

În 10. Iunie a. c. st. n. ținem examenul public în școlă comunală de aici, după finirea culturii domnediescu, la sunetul clopotului celui mare, curau oameni că plîi, până îndesă școlă întră atata, în catu, desă școlă atata e de mare, catu 300 de oameni potu

*) Noue ni se tramise acestu reportu din partea onoratei direcțiuni a școlerilor normale din Blasiu. Noi nu întădiam a-lu publică, că se arătam publicului nostru d' o parte ca sunt barbati în senulu prețimii noastre, cari se luptă din resputeri pentru luminarea poporului, — și prin asta se se îndemne și alții a se nevoi asemenea, se arătam publicului pe unu docinte care după cele reportate merita lauda și imitare din partea altor colegi ai sei, — er' de alta se demăstram publicului ca nu comitem nedreptate, candu ne plangem cu toată ocaziunea a supra stărei desolate a școlerilor noastre poporale, care o pot vedé oricine foră d' a mai cetă plangerile noastre, și care desolare provine din nepăsarea în care ne legănamu

incapă, în trăsna lesne, totu prin tinda, până pre la feresti, se calcă omu pre omu; pre unu minutu, mi-venira în minte, prin câte suferințe și lupte debui a trece, candu se infintă această școlă. Credeam ca nu voiu trăi atatu se-mi vedu poporul imprevăzutu cu școlă, și éta acumă totu o privescu că o casa sântă de educațiune.

Desă respectivulu domnu Prota alu nostru dela Coșogna, acum de asta toamnă fiindu morbosu, nu se putu înfașia, apoi domnulu jude cercualu Moga desă invitat, nu se arată, avendu poté alte agende oficiose, totu înfașinduse la examenulu nostru aforă de părentii pruncilor școlari. Antistia locală, betranii satului, mai întregu poporul din parohia-mi, pre cumu și cactivă părenti ai școlarilor din satele vecine, ni să mări forțe serbarea dilei examenului. Apoi după invocarea spiritului sântu, unu școlariu cu o orățiune forțe potrivită acestei serbări salutandu publiculu adunatu, se începă examenulu din materiile propuse după cumu părentiesce ve veti îndură ale vedé din aici sub A. cu umilită alaturată tesa, apoi aprigile respunsuri ale pruncilor în toată simplitatea loră naturală. Unii mai sermani chiaru și desculți stărsă lacrimi din ochii celor mai departe vedietori, era publiculu auditoriu lu puse în uimire; apoi blandulu și zulosulu invetiatoriu Arone Boca a vedietu după strădania de feru a fi bene cuventatu rodulu ostenelelor sale, candu seceră bucuria, mulțimă și îndestulirea întregului publicu ca o remunerățiune a silințelor sale depe anul scolasticu 1862. Escelenția! candu mi-facu eu reportulu oficiosu cu atata plăcere despre progresulu ce l'au facutu școlarii noștri prin nevoia diligențului loră invetiatoriu, de parte se fă se credeți, ca acumă la noi baremu aru fi delaturate toate pedecelile spre înaintare, caci cu durere trebuie se marturisescu, ca dela anul 1850 de candu s' a infintiatu școlă noastră, nici odată n' a fostu mai reu spriginită, de catu de candu, după departarea oficialilor sistemii absolutistice, amu picatu sub ocară, amu puté dice pseudo-constituțională, — sub oficialii patrioti parte mare naționali. Și de voru curge lucrurile totu asiă, și în. Guvernu cu amplotiții sei, cu asiă sange rece, și de aci încolu, căși până acumă voru

foră d' a face nice macaru catu potemu, din amenarea acelor cari sunt datori a mișcă lucrulu și a-si dă mană d' ajutoru în o cauză atatu de sântă; nu trebuie se ne măgulim unulu altoră, ci se ne spunemă adevărulu, și se facem totu pe catu potemu și suntem datori a face. Număi voi a si energi a ne lipsesc, caci s' avemă totu aceste pe încetu amu ajunge departe.

R.

imbraçiosá scopulu scolariu, dela care necondiunatu depinde innaintarea natiunei nóstre si fericirea intregi patrie, vomu deveni era-si la temporele cele deplorable antemartiale, caci poporul nostru prin vitregimea trecutului seu celu amaru si-a perdutu totu gustulu si aplecarea spre scóla si invetiatura si partea cea mai mare astépta aplicarea midilóceloru, care stau numai in poterea jurisdictiunei civile. —

Dreptu aceia eu care am d'a face multu cu scól'a, cu adunca plecatiune me apropiu la scaunulu archierescu alu Escelentiei vóstre din preuna cu acelu luminatu corpu a. d. v. consistoriu se-mi luati in parentiésca consideratiune acestu reportu scolariu alu meu, si se staruiti readucerea in vigóre a buneloru decrete guberniale din anii 1857, 13. Martie, si 1858, 7. Martie Nr. 5317, emanate in privinti'a scóleloru, despre care nu pre vreu a sci multu oficialii de acum, alegendu ca nu suntu constitutiunale ci absolutistice; caci desí noi ne potemu laudá cu frumosulu progresu ce-lu facura scolarii nostri intru acestu anu, totusi socotindu ca in o parochia statatóre aprópe din 2000 euflete numai 50 prunci se freucenteze scól'a, precumu se vede sub B. si aceia inca tare neregulatu dupa indesiertu facutele rogari ale mele in tóte partile, numai o stradania de feru a invetiatoriului a pututu produce mai susu laudatulu progresu; apoi repórte scolastice, cá se nu cadia in crim'a neglijintii, credu ca voru fi facandu multi protopopi, dara cu durere trebue se marturisescu ca ori se facu reporturi, ori ba, dara pe locurile nóstre nu este nici o scóla romanésca, fora case de scóla pustie se afla mai in totu satulu, si dascali cu patente, inse se invetie pruncii, si inca cu ceva sistema pe tienuturile nóstre nu se afla nicairi. Acést'a o facu eu cu mare dorere, si multa sinceritate catra bunulu meu Archieren si venerabilulu consistoriu, din zelulu ce-lu am pentru inaintarea scapatatei mele natiuni, nu cá se laudu scól'a mea, ce in adeveru merita acést'a, ci cu scopu d' a ve face cunoscutu Escelentiei vóstre din preuna cu venerabilu consistoriu nepasarea multoru respectivi si deplorable stare a scóleloru depe locurile acestea si de a trage atentiunea la reporturile scolastice ale multor'a, cari credu ca cu redicarea unei case de scóla, si conducerea unui invetiatoriu si-au implinitu tóta misiunea, apoi facu unu reportu sinistru la respectivii loru superiori!

Dupa tóte aceste sarutandu drpét'a Escelentiei vóstre, rugendune lui domnedieu se ve tiena in aceste tempuri critice, se mai sprijoniti ca-si pana aci cu cu-

noscut'a-ve energia caus'a dulcei nóstre natiuni, se trait spre fericirea patriei, inaintarea natiunei, onórea, mangaerea si mantuirea seracului nostru cleru, — remanu cu profunda veneratiune alu

Escelentiei Vóstre

Umilitu fiu si capelanu

Szabó Demetriu, m. p.

Parochu Cianului mare si notariu tract. Cosiognii-

Cianu mare 1862, 11. Iuniu s. n.

Materiale de instrutiune.

Ilaru si Constantia

caror'a tatalu le spune cum e faci'a pamentului.

Dupa o amiédia in lun'a lui maiu, unu tata ese la preambulare pe campu cu ambii sei fii, Ilaru si Constantia.

Erá unu tempu fórte frumosu. Sórele versá radiele sale cele calde preste campuri, cerulu erá seninu si azurulu seu curatu se resfrangea in undele cristaline a' riului ce trecea murmurandu peste campu. Tóte se bucurau de placut'a di de primavéra; ici vedeai o céta de ómeni pierdiendu-se pre cararile sierpuitóre a' campului, prin tufisiulu desu ce togmai incepea a se in veli in mant'a s'a cea verde, cole vedeai o turma de oi intrecanduse la pascutu prin érb'a cea tinera, cole pre ripe voiosii miei sarindu si jucanduse si pastoriulu alergandu cu canele seu credintiosu dupa ei sei adune la olalta. Tóte erá pline de viétia si bucuria.

Ciocarlile se inaltiau in aeru susu versandu viersurile loru cele tremurate; rundunele sburau rapede incóce si in colo salutandu locurile la care éra si s'au rentorsu si cautandu cu ce se-si faca cuibulu loru.

Tu inca scii, dragulu tatei, catu e de frumosu si placutu candu, dupace amu petrecutu o iérna lunga totu acasa, dodat'a vedemu venindu primavér'a si imbracandu tóte in verdétia. Candu florile deschidu la radiele cele blande a' sórelui cununile loru decorate cu diverse colori rapitóre, candu fluturii sbóra in cóce si in colo, si sér'a legióne de gandaci de maiu implu aerulu de zuzetu.

Preste iérna amu mæi uitatu ca se mai afla fluturi si gandaci de maiu, caci a tienutu lungu si noi nu i-amu mai vediutu nice i-amu mai auditu. Dar' acumu cu atatu ne bucuramu mai tare, cu catu i vedemu mai pre neasteptate. Pare-ca suntu nisce cunoscuti vechi cu care noi nu ne-amu intelnitu de multu.

Ilaru si Constantia erau desmierdati cá si miei.

Sareau si strigau pe cale in aintea tataso si amblau se prinda fringilele ce amblau in cóce si in colo cautandu dupa grauntie. Dar fringilele erau mai iuti decatu ei, iute sburau pre cate unu arburu, cantau si ciripeau acolo dupa cumu le poftea anem'a. A ceea sciau ele bine, ca copii nu potu se se sue acolo susu dupa ele.

Calea ducea pe o lunca lata frumósa, ce erá acoperita de flori si prin care murmurá unu riusioru. Preste riusioru erá intinsa o punte ingusta, peste care trecundu venira la unu dealu, acoperitu cu arbori umbrosi.

Incepura a se suí pre elu in susu. Pe catu de iute mergeau si fugeau mai nainte copii, pe atatu mereau acumu de mereu, pentruca pe dealu omulu nu se póte suí asiá iute. Copii se ostenescu si trebuia se stee adese se mai resufle.

In urma ajunsera in vervu unde erá unu scaunu comodu de muschi, pe care se pusera se pauseze, ér' pre lunga scaunu sioptea o funte (isvoru) limpede cá cristalulu. Lunga funte erá unu pacharu acatiatu de unu lantiu subtirelu, cá se nu-lu iee cineva, si se n'aiba cu ce bea si stemperá setea omenii carii se sue susu.

Ilaru fiindu fórte setosu numai decatu erá se bee, dar' tatalu nu-lu lasá. Ilaru erá fórte infierbentatu si se bolnavea séu poté chiar' se móra, deca bea numai decatu apa rece.

Copii siedeau amendoi lunga tataso se pauseze si se se recorésca, si poteau de aci se véda de parte preste tienutulu ce erá impregiuru.

De parte in diosu de ei erá lunc'a preste care au venitu; preste aceea in stang'a erá orasiulu in care locuiau, in derépt'a o padure mare, peste padure in departare vedeau inaltanduse munti inalti, cari in departarea loru cea mare se vedeau suri.

Ilaru erá de optu ani, Constantia de siese, si amendoi nu esise inca mai de parte de orasiu de catu pre acésta lunca, in padure séu pre acestu dealu.

„Asi vrè se me ducu odata preste muntii aceea, se vedu ce tíera este din colo de ei, trebue se fia fórte frumosu,“ dícea Ilaru.

„Acolo totu aceea vei vedé ce vedi si aicia“, i response tatalu »lunca si padure si alti munti pentru ca déca vei ajunge la acei munti, d'acolo togma asiá de de parte vedi altii, cari inca s'arata suri cá si a-cestia care-i vedemu.“

„Tu fost'ai din colo de ei tata?“

„Am fostu, dragu tatei.“

„D' apoi cum e candu te duci peste acei munti.“

„Acolo e cá si pe aici,“ response tatalu suridiendu.

„Pamentulu pe care locuimu e fórte mare, si ori unde mergi vedi totu munti, siesuri, lunci, peduri, campuri si vai.“

„Ce suntu vaile?“ intréba Constantia.

„Vale, dragu tatei,“ i response tatalu, »se numesce loculu ce jace intre doi munti séu dealuri. Vedi tu, noi aici suntemu pe unu dealu si fačia cu noi nu asiá de parte, mai este nu altu dealu pe care tu poti vedé, case, gradini, tufari. Afundínea ce jace intre aceste dóue dealuri si in care curge riulu se numesce vale. Asiá dara unde nu suntu dealuri séu munti, acolo nu suntu nici vai.“

„Aflase tieri in care se nu fia dealuri?“ intrébá Ilaru.

„Vedi bine ca se afla. Se afla tieri mari, care suntu totu siesu; desierturi, unde nu cresce numai érb'a séu maracini, séu si campii cultivate, adeca unde ara ómenii si sémena. Si érași din contra se afla tieri, care suntu pline de dealuri si munti si de vai afunde. Pe aici pe la noi suntu dealuri, munti, vai si siesuri si totu cam asiá este preste totu pamentulu.“

„Dar' cumu se facu muntii?“ intrébá Constantia.

„A ceea, fetulu meu, i-a facutu d-dieu“ díse tatalu.

„Susu pe munti crescú copaci innalti nenumarati ce arunca umbre pe pamentulu de sub ei, ce vér'a oprescu radiele sórelui se nu ajunga la pamentu cu tóta potereá loru, si se-lu usuce. In munti suntu funti limpedi, din care se vérsa apa prin vai si uda luncile si campiile cá se crésca érb'a, se aiba ce se mance animalele, — se crésca si se fructifice tiarinile.“

„Pentru acést'a nu suntu de lipse funtile,“ díse Ilaru »Uita, riulu curge si fóra de funti.“

„Ei, fetulu meu, dar' de unde se nasce riulu?“ intrébá tatalu.

„E, — aceea nu sciu,“ response Ilaru.

„Vedi dar' fetulu meu. Tu ai vediutu in orasiu, cumu curge ap'a pe strade candu plóie. Se forméza nisce pereie mici, si cu catu se impreuna mai multe pereie la olalta cu atata si ap'a e mai mare.“

„Togma asiá e si a ceea. Vedi colo diosu in vale este o funte, si deca vei descinde acolo, vei vedé ca din acea funte curge unu pereitiu micu, care se totu mai meresce cu catu curge mai la vale, si se impreuna si cu alte pereutie ce asemenea curgu de undeva din nisce funti. Asiá dara mai multe funti impreundu-se la olalta facu unu pereu mare, pereie mai multe curgundu la olalte facu unu riu.“

„Dar' pentruce“ intrébá Ilaru, »tóte funtile se vérsa in pereutie, si de ce tóte pereutiele se impreuna la olalta. Candu aru curge tóte unulu pre lunga altulu si nu s' aru impreuná atunci n'amu avé nici unu riu.“

„Funtile, fetulu meu,“ díce tatalu, »nu curgu unamitu in pereutie, ci ele se aduna la locurile mai asie-

diate. Ap'a nu se pôte sui pe dealu in susu, ci ea trebue se mérga totu in diosu si unde e loculu mai asiediatu acolo se aduna si se nasce pereu.“

„Riurile curgu mai cu sama prin vâile cele mari, dar' candu curgu pe siesuri, acolo trebue se fia undeva unu locu tare asiediatu unde s'aduna ap'a din pereie, si se forméza riulu.“

„D'apoi candu ajunge la o gaura afunda,“ dice Ilaru, „atunci se baga si remane acolo in laintru.“

„Dá vedi bine“ respunse tatalu, „dar' numai pana atunci se baga si remane acolo, pana candu se imple gaur'a séu loculu afundu.“

„Candu bagu apa in unu blidu, vedi, ca nu curge afora pana candu nu l'ai implutu; ce mai bagi dupa aceea totu curge afora. Déca unu pereu afla in calea sa, asiá unu locu afundu, ap'a se aduna acolo si se forméza unu stamnu séu lacu mai micu, si dupa ce s'a implutu stamnulu, ceea lalta apa curge afora, cá si din blidu. Er' déca unu riu, care este cu multu mai mare, ajunge la unu asiá locu si ap'a se aduna a colo' atunci se numesce la cu.“

„Loculu unde s' aduua apa dupa plóia si nu pôte se curga mai in colo se numesce balta.“

„Apa curgundu prin munti cata totu locurile cele mai afunde, vine la siesuri si-si sapa cale, care se numescu albia séu matca. Albi'a dara este unu siantiu mare prin care curge riula, marginile albiei se numescu tiermi séu maluri.“

„Dar' unde curgu mai pe urma riurile?“ intrebà Ilaru. „Precumu se afla pre pamentu munti fórte inalti“, dice tatalu, „asiá se afla si tienuturi fórte afunde, care cu multu suntu mai diosu decatu siesulu pe care locuimu noi. Riurile curgu departe departe prin tieri pana candu ajungu la acele locuri afunde. Acolo s' aduna la olalta tóta ap'a — tu — ti poti inchipui catu de multa trebue se fia — si loculu acel'a unde ap'a s'aduna si stà in locu se numesce mare.“

„Dara candu remane ap'a acia“ dise Ilaru, „asiá si aceea se pôte numi balta.“

„Bá, aceea nu se pôte numi balta,“ dise tatalu, „cugeta tu numai ca unu locu, unde se totu aduna la apa de sute si de mii de ani, trebue se fia ceva mai multu decatu o balta.“

„D'apoi d' atata tempu nu s'a implutu?“ intrebà Constantia.

„Bá s'a implutu“, dise tatalu, „dar' n'a cursu afora, pentruca o mare parte din apa aburesce si se inaltia in aeru. V' am spusu mai nainte ca ap'a din balta mereu aburesce si piere, déca nu pôte se curga afora. Asiá si din mare fórte multa apa aburesce; dara nu se impucinéza pentru ca in mare totu mereu se vérsa riuri. Asiá a intogmitu d-dieu preintieptiesce.“

„Dar' cumu e aceea, ca ap'a aburesce? pôte omulu se veda cum e aceea?“ Intrebà Ilaru.

„Bá, nu se pôte vedé totu de un'a,“ respunse tatalu. Dar' n'ai vediutu tu iérn'a candu e frigu tare, ca cumu esu aburi din apa cá si cumu ar' fumegá?

„E, ba am vediutu,“ respunse Ilaru; „asiá se pare cá si cumu ar' fierbe.“

„Vedi,“ dragu tatei, „acele suntu particelle de apa fórte fine, cari éra se inaltia in aeru. Si aceea o numimu noi negura séu aburi. Inaltinduse totu mai susu, totu mai tare se impreuna la olalta si se facu nuori, si déca suntu multi nuori la olalta, atunci aburii acestia éra cadu pe pamentu, si aceea numimu noi plóia. Ventulu apoi mena nuorii si preste tieri d'acele unde nu-i asiá multa apa, cá se se póta inaltia aburi multi, si plóia cade pe campuri lunci si peduri ce tiene pamentulu totu umedu cá se póta cresce erburile.“

„Vedi colo peste muntii aceia venindu nisce nuori, care se vedu negri pentruca suntu fórte desi, aceia pôte se vina p'aici si pe séra se ne aduca plóia. Asiá dar' mai bine s' o luamu catra casa, se nu ne ude.“

„Aceea nu face nimicu,“ dise Ilaru, „deca ne va si undá vomu pune vestimentele acasa pe coptoru si éra se voru sventá.“

„Dá, scii tu unde vine aceea, ca éra se sventa?“ lu-intrebà tatalu.

„E, tata,“ respunse Ilaru, „ap'a éra-si aburesce.“

„Vedi, dragulu tatei,“ zimbì tatalu, „baremu adi ai invetiatu ceva. Si acumu deca v'ati recoritu si ati pausatu poteti bé apa pana ve veti salurá din acésta fonte limpede, si apoi ér' ne vomu intórce acasa, se nu in noptamu pe aicea si se facemu se astepte mam'a vóstra cu cin'a dupa noi, cacì pôte se aburésca si sup'a ce ne astépta a casa si-apoi se n'avemu ce mancá.“

Varietati.

Ventulu si florile.

Ventulu trece peste flori

Si le 'ntreba: soriori

Nu ve temeti voi de mine

C' aste dile dulci, senine,

Nopti cu ploi menóse, line,

Le-'oiu recí si 'nfurtuná,

Si eu tare voiú suflá.

Flor. Fà tu vente ce vei face —

Schimba, sufla cumu-ti place:

La pamentu noi ne plecamu;

Candu te-ai dusu ér' ne naltiamu;

Si torentii care vinu,

Ei ne culca, ei ne 'nclinu,

Dar' in rapedu cursulu loru,

Trecu indata, se strecoru:

Si noi linu ér' ne naltiamu,

Crescemu, ér' ne 'nrumsetiamu.

Dar' candu viermele ne stringe,

Candu ne róde 'n senu ascunsu,

Candu spurcatulu ne-a petrunsu

Oh viét'a ni se stinge!

*

Totu de un'a celu ce tace

Si te surpa pe de dosu,

Multu e mai periculosu

Decatu care dà si face.

Ar. Densusianu.